

מאוצרות הפרשה

כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל (ח, יח)

"הוא דיהב לך עצה למקני נכסין" (אונקלוס). כל יהודי מאמין, היה הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל אומר, יודע היטב שאם הוא עושה חיל, נובע הכל מסייעתא דשמיא, אולם אפילו אחרי מחשבות אלו נשארות מחשבות בלב, שאני אסטרטג, בעל מעוף, כשרון, סוחר ממולח ובעל מחשבה יצירתית, זה בא אונקלוס להדגיש שהכח לעשות חיל, גם העצה עצמה שאתה נותן, ההחלטה שהחלטת במה להשקיע, גם זה עצמו נתן בך הקב"ה, הוא הכניס בך עכשיו את העצה ואתה מצד עצמך לא שייך לזה בכלל, רק קבלת מתנת שמים.

מרגלא בפומיה: "אנשים רגילים לומר, 'נפל לי רעיון', מי הפיל אותו אצלך ומאיפה הוא צץ, הקב"ה הכניס לך את המחשבה והרעיון".

מה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה (י, יב)

"א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר מה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה" (ברכות ל"ג): צריך להבין, מה חידש רבי חנינא וכי היינו סבורים שגם יראת שמים היא בידי שמים, אם כן היכן כח הבחירה שניתן לאדם? ביאר הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בשם הגאון רבי איצ'לה פטרבורגר זצ"ל: בודאי קיום התורה והמצוות בפועל נתונים ביד האדם ובבחירתו, רבי חנינא דיבר רק על עצם היראה והפחד של יראת שמים, שכן במילי דעלמא אין אפשרות למנוע פחד, למושל, אם אדם פחד ללכת במקום מסויים שם נמצא דבר שמטיל עליו פחד, כגון שיש שם חיות רעות, למרות זאת, אם הוא צריך ללכת לשם, הוא יכול להכריח את עצמו בלידת ברירה ללכת עם פחד וכל אחד מפחד כפי טבעו, זה יותר וזה פחות. באופן טבעי כך היה צריך להיות ביראת שמים, שכן אין דבר יותר מפחיד מעבירה, וכאשר יהודי הולך לעשות עבירה, היה עליו לחשוש מהעבירה לפחות כמו פחד גשמי ממוזיקים, למרות שבפועל הוא יכול לעשות מה שהוא רוצה, כי יש לו בחירה ויכול לעשות כרצונו, אבל עם פחד חידש רבי חנינא חידוש שביראת שמים עצמה ישנה בחירה שאם האדם ירצה הוא יירא ואם לא ירצה הוא לא יירא והוא יכול לעשות עבירה ולא לפחד ממנה, כי הפחד הגשמי הוא בטבע ואילו ביראת שמים הכל עם בחירה, וזה עצמו רק משום שיש על כך השגחת השם שיוכל לבחור שלא לפחד וללא השגחה זו היה מוכרח לפחד.

דבר זה הוא מחייב גדול עבורינו להתבונן בתכלית עבודתנו ובעונש העבירות שיש דין ויש דיין ולהחיות אצלנו יראת שמים, כי זה כל האדם. (מחשבת מוסר, הובא ב"לתתך עליון")

ושמרתם את כל המצוה למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ (יא, ח)

בכל הפרשה חוזר ונשנה הציווי לשמור את כל המצוות, וחוזר ונשנה השכר הרב המעודת בגין שמירת המצוות. אם כן, מדוע חזרה על כך התורה שוב ומדוע כתבה כשכר את ירושת הארץ? הסביר רבינו ה"אור החיים" זצ"ל, שכאן רצתה התורה לפסול את הדעות הכוזבות, הטוענות שלימוד התורה הוא אמנם נעלה וחשוב – אבל כאשר יש צורך לכבוש את הארץ צריך לנטוש את ספסלי הישיבות הקדושות, ואולי גם להשלים עם רפיון בשמירת המצוות, הלילה. לפיכך אומרת התורה: ההיפך הוא הנכון! "ושמרתם את כל המצוה", תתחזקו בלימוד התורה ובשמירת המצוות, ודווקא התחזקו וזאתן לכם את הכח והעוז והסייעתא דשמיא לכבוש את הארץ! (מעין השבוע)

לא יהיה בך עקר ועקרה (ז, יד)

"עקר – שאינו מוליד" (רש"י). מה מחדש רש"י בפירושו, וכי אנו לא יודעים שעקר זה אחד שלא מוליד? מתרץ רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "מדרש יהונתן", הנביא ישעיהו (ס"ד): אומר: "רני עקרה לא ילדה", שואלת הגמ' (ברכות י'): וכי משום שלא ילדה "רני"? שואל רבי יהונתן אייבשיץ, מדוע הגמ' שואלת מסופו של הפסוק "לא ילדה" ולא מתחילתו שכתוב "עקרה", וכי משום שהיא עקרה "רני"? ומתרץ, הגמ' ביבמות (ס"ד) אומרת שהאמהות היו עקרות כי הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, וא"כ מובן מדוע הקושיא על "לא ילדה", כי על מה שהיא עקרה מובן מדוע כתוב "רני" כי השמחה היא על שם הסוף שיוולדת אחרי שהקב"ה שישב וציפה לתפילות קיבל את התפילה ופקד אותה, אבל קושיית הגמ' היא על "לא ילדה", שאז באמת קשה אם בסופו לא ילדה, מה השמחה שיש שהנביא אומר "רני". לכך התכוון רש"י בפירושו "עקר שאינו מוליד", שהעקרות עצמה אינה סימן קללה, כי לפעמים דווקא הצדיקים עקרים, כיון שהקב"ה מתאוה לתפילתם, אבל אם בסופו של דבר אינו מוליד, זהו סימן קללה, לכן מבטיחה התורה "לא יהיה בך עקר – שאינו מוליד".

וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך (ז, טז)

יש להבין מדוע בישראל כתיב לשון "שימה" ולא ישימם בך, ואילו גבי שונאך כתיב לשון "נתינה" ונתנם בכל שונאך. ויש לבאר עפ"י מה דאיתא במנחות (נט). "א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן נתן "משהו" שמן על גבי כזית מנחה פסל, מאי טעמא? לא ישימם בך, שימה כל דהו. נתן "כזית" לבונה על גבי משהו מנחה פסל, מאי טעמא? לא יתן כתיב, עד דאיכא נתינה, הרי לנו ש"שימה" זה כל שהוא ואילו "נתינה" זה עם שיעור. וא"כ י"ל שזהו ביאור הכתוב "והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך" אפילו כל דהו, אך "ונתנם" בכל שונאך דהיינו שיעור נתינה. (מהרי"ל דיסקין)

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן (ח, ג) שואל רבי יעקב גלינסקי [מובא ב"והגדת"], איזה עינוי היה במן? הרי הגמ' ביומא [ע"ה] אומרת "לחם שמלאכי השרת אוכלים", ומעמו בו כל הטעמים שבעולם? ומתרץ, היו שלוש דרגות באוכלי המן – צדיקים ירד המן על פתח ביתם, בינוניים המן ירד בפתח המחנה, והרשעים שטו... קם ה"צדיק" וניגש לפתח ביתו על מנת להכניס את מנת המן, אך הוא לא מוצא אותו, אין מן! עושה הצדיק "חשבון הנפש על כל מעשיו שביום אתמול, מה חטא שבגין מעשה זה נענש והמן התרחק ממנו?, אבל המן לא נמצא. ואז מתחילות ההתלבטויות מה לעשות האם לצאת לחפשו אולי הוא בפתח המחנה, ואם אמצא, איך אלך איתו הביתה, הרי כולם יסתכלו... ויראו שאיני צדיק כ"כ וירגנו אחרי, וגרוע יותר, אולי לא אמצא בפתח המחנה ואמשיך לנדוד עד שאמצא... לא, את זאת לא אוכל לסבול. חוזר הצדיק לביתו בידיים ריקות, מה זה, שואלים בני הבית, איפה המן? עונה להם הצדיק, יש לי תענית חלום... אינני צריך היום את המן. וזהו "ויענך", בעינוי הבושה כשלא מוצאת, "וירעיבך", כשהחלטת שמוטב להתענות, ואת יום התענית ניצלת לתשובת אמת, ואז למחרת "ויאכילך את המן", חזר לפתח האוהל. הרי, שמוטב לצום יום שלם מאשר להתבייש.

